

Pierre Broué

”Trotskismens” födelse

Detta är *kapitel 28* från Broués *Trotskij – En biografi* (Carlssons 2011). För recensioner, rättelser, kommentarer m m som rör boken, se [Trotskij – En biografi. Recensioner, debatt, kompletterande material](#).

Kapitlet handlar om hur den trotskistiska oppositionen växte fram och tog form i Sovjetunionen under åren 1923-25.¹

I denna digitala version har undertecknad bearbetat noterna och lagt till hänvisningar till nätbaserade källor – nőttillägg anges inom []. Dessutom har allra sist tillfogats **Lästips**, där det bl a finns länkar till de flesta Trotskij-texter som Broué nämner.

På Marxistarkivet finns fler utdrag ur Broués Trotskij-biografi:

Kapitel 25: [Partiet utan Lenin](#)

Kapitel 35: [Den bolsjevik-leninistiska fraktionen](#)

Kapitel 53: [Vägen ner i infernot](#)

Kapitel 55: [Revolutionären och filosofen](#)

Kapitel 57: [Den spanska anti-modellen](#)

Martin F

Trotskijs artiklar i *Pravda* sommaren 1923 om vardagslivet* var klart inspirerade av avsikten att skola och undervisa den unga sovjetgenerationen. Han fortsatte sin publicistiska verksamhet 1924 med artiklar i *Zapad i Vostok*, ett förord till samlingsverket *Kommunistiska internationalens fem första år*, en ny serie artiklar och studier om Lenin, samt och framför allt förordet – som han avslutade i Kislovodsk den 15 september 1924 – till tredje delen av sina samlade verk och som hade titeln *Oktobers lärdomar* [el. *Oktoberrevolutionens lärdomar*].

I april 1924 anlände Boris Souvarine till Moskva. I slutet av juni skrev han att man i Sovjetryssland upplevde en konflikt mellan ”en levande revolutionär och kritisk anda, ständigt i färd med att förnyas och berikas” ledd av Trotskij och hans vänner, och å andra sidan ”en konservativ pseudorevolutionär anda”. Situationen tycktes honom ytterst motsägelsefull och han befarade att ”det värsta” ännu kunde inträffa.

En överväldigande majoritet av arbetarklassen är trotskister, vilket ådagaläggs av den storartade uppslutningen var än Trotskij visar sig. Men allt detta leder till 100 procents majoritet för centralkommittén på kongressen.²

Denne utomordentlige observatör, som under mellantiden hade tillbringat två månader på Krim, men också hunnit göra många iakttagelser i Moskva, sammanfattade den 24 november 1924 läget:

Efter kongressen växte Trotskijs popularitet; hans stora anföranden vid diverse möten var ett nöje för alla att lyssna till. Man sade ofta att han var den ende som hade nya idéer eller förnyade sig. Att han var den ende man lärde sig något av. Och dessa reaktioner stod i skarp motsättning till den likgiltighet, för att inte säga det förakt, som visades de ändlösa och urvattnade banaliteter och plattityder som *Pravda* förser oss rikligt med. Hans analyser av det internationella läget och

¹ För detta kapitel hänvisade Broué själv till E H Carr, i *Socialism in One Country*, band 2 (ett par utdrag ur denna ges i Lästipsen allra sist nedan), och R V Daniels i *Conscience of Revolution*, har båda ägnat ett kapitel åt det som kallats ”den litterära debatten”.

* Se samlingen [Vardagslivets problem](#).

² Souvarine till Rosmer, 24 juni 1924, *Souvarinearkiven*.

USA:s avgörande roll, analysen av läget i England och 23 oktoberhändelserna i Tyskland hade gjort särskilt intryck på samvetsgranna läsare i partiets ”diskussionscirklar”; där hade man bara detta som födoämne att livnära sig på.³

Det ena angreppet på Trotskij följde på det andra. Från Leningrad kom först *Historien om en avvikelse* av S V Kanatjikov, en av Zinovjevs män, och sedan *I vad består oppositionens småborgerliga avvikelse* av P A Zalutskij. Den 5 september 1924 redogjorde Ilja Vardin, ytterligare en av Zinovjevs män, i en gallsprängd artikel i *Bolsjevik*, för Trotskij's arbeten om Lenin, där temat var att Trotskij inte bara skrev ”i egenskap av biograf”. Han fortsatte:

För en tid sedan, i det arbete som bär titeln *Den nya kursen*, förklarade kamrat Trotskij att han kommit till leninismen ”efter åtskilliga strider”. Nu vet vi att han under många år förde dessa ”strider” framför allt mot Lenin. Varför har inte Trotskij, ”i egenskap av levnadstecknare”, på en enda rad nämnt dessa?⁴

Ledarna höll sig inte heller undan. Redan i juni 1924 upprördes Zinovjev över att Trotskij jämställt sitt eget misstag i Brest-Litovsk med Lenins vid offensiven mot Warszawa. I september kritiserade Stalin, i artikeln ”Om det internationella läget”⁵, sin motståndares teser om den amerikanska hegemonin och det följdes upp av Zinovjev, Kamenev och Kalinin. Dessa attacker tycktes ha haft sin grund i att Trotskij i boken om Lenin förvisso behandlade denne aktningsfullt och med respekt, men också på en sorts jämställd nivå, där de bådas misstag betraktades som likvärdiga och där han framhöll deras nära relationer, samtal och vad de anförtrott varandra.

Men striden tog en ny vändning med publiceringen av *Oktobers lärdomar*⁶, förordet till samlingen *Från februari till oktober 1917*, tredje delen av hans *Samlade verk*, vars publicering sedan länge var planerad till detta datum. Trotskij skrev en introduktion på ett sextiotial sidor där han sammanfattade, och på vissa punkter kompletterade, de idéer han uttryckt strax innan i artiklar och tal.

Det är svårt att tänka sig, att Trotskij i ett sådant förord, strax efter striden inom partiet om *Den nya kursen* och Lenins död och ett år efter fiaskot för det tyska oktober, inte skulle ta upp historien, ett område där han kunde uttrycka sig utan att vara underkastad någon disciplin och där han kände den oavvisliga plikten att säga vad han ansåg vara sanningen.

Oktobers lärdomar var inget försvarstal *pro domo*, i egen sak. Dokumenten – skrivna eller tal som hållits i oktober 1917 – talade för sig själva. Därutöver grep Trotskij tillfället att göra några korta klarlägganden: om orsakerna till att han inte gått med i partiet omedelbart efter återkomsten 1917, om en påstådd meningsskiljaktighet med Lenin under första sovjetkongressen. Slutligen berörde han den vikt han fäst vid att se Oktoberrevolutionen som en del av ”sovjetisk legalitet”, där Trotskij velat upprätthålla skenet av ”sovjetisk laglighet” och förbereda upproret under sken av förberedelser inför andra allryska sovjetkongressen, medan Lenin velat förbereda och genomföra upproret genom partiet. Detta hade lett till onödiga motsättningar.

När han behandlade *Oktobers lärdomar*, kunde han givetvis inte undgå att dra fram de motsättningar, som rått inom partiet 1917, bl. a. ”högers” motstånd mot Lenin och mot upproret. Det var oundvikligt att ställa dem till svars. På detta område försökte han lägga karbonpapper mellan sin egen uppfattning och Lenins. Samtidigt som han sade att

³ *Ibidem*.

⁴ Ilja Vardin, *Bolsjevik*, 9 september 1924.

⁵ *Bolsjevik*, nr 11, 20 september 1924. [”Concerning the International Situation”, *Stalin Works* vol 6, s 292-314]

⁶ *Staline contre Trotsky*, Paris, 1965, s. 31-82. Här används den svenska översättning av *Oktoberrevolutionens lärdomar* som publicerats på marxistarkiv.se: [Oktoberrevolutionens lärdomar](http://marxistarkiv.se/Oktoberrevolutionens_lardomar). En äldre översättning finns på MIA: [Revolutionens lärdomar \(Oktobers lärdomar\)](http://mia.org.uk/Oktobers_lardomar)

”meningsskiljaktigheterna 1917 var naturligtvis mycket djupa och långt ifrån slumpartade, men det skulle vara tarvligt att i dag försöka göra det till ett vapen i kampen mot dem som misstog sig då.”⁷ Han nämnde inte Stalin – även om denne hade ansvarat för vissa av *Pravdas* ställningstaganden, som han åberopade. Kamenev och Zinovjev nämndes sällan, och utan kommentarer, men han citerade vad de skrivit eller vad Lenin skrivit om dem. Han var noggrann med att särskilja dem från deras mer ”extrema” anhängare som Nogin eller Lozovskij. Men han ansåg det omöjligt att tiga om denna period, dess frågeställningar och motsättningar.

Han framhöll torftigheten hos historieskrivningen om oktoberrevolutionen 1917, där viktiga dokument och material ännu inte publicerats, trots att det var fallet beträffande åren innan och åren efteråt. Han tog upp de misslyckade revolutionsförsöken i Bulgarien och Tyskland 1923 och underströk den absoluta nödvändigheten av att dra fram Oktoberrevolutionens lärdomar:

Men det vore ännu mer otillåtet att av personliga hänsyn tiga om oktoberrevolutionens väsentliga problem, som är av internationell betydelse... Vi är en del av Internationalen och andra länders proletariat har fortfarande sin ”Oktoberfråga” kvar att lösa. Och under det senaste året har vi fått klara bevis på att Västeuropas mest framskridna kommunistpartier inte bara har misslyckats att tillgodogöra sig våra erfarenheter, utan också att de inte ens känner till dem rent faktamässigt.⁸

I Tyskland hade historien åter på ett påträngande sätt ställt frågan om den proletära revolutionen och maktövertagandet:

Den tyska läxan förra året är inte bara en allvarlig påminnelse utan också en skarp varning... Vi måste ställa studierna av oktoberrevolutionen på dagordningen i partiet och i hela Internationalen. Hela vårt parti, och i synnerhet ungdomen, måste minutiöst studera och tillgodogöra sig erfarenheterna från oktober, erfarenheter som gav oss en obestridd bekräftelse på vårt tidigare arbete och öppnade framtidens portar på vid gavel.⁹

Av lärdomarna var den viktigaste utan tvivel partiets avgörande betydelse. Efter en jämförelse i stora drag mellan den proletära revolutionen och de borgerliga revolutioner, som föregått den, fortsatte han:

Endast arbetarklassens parti kan under den proletära revolutionen spela den roll som borgarklassens ekonomiska makt, bildning, kommunala organ och universitet spelade under den borgerliga revolutionen.¹⁰

I breda penseldrag skildrade Trotskij de interna striderna i bolsjevikpartiet från februari 1917, den försonliga och närmast ”defensiva” hållning *Pravda* intagit före Lenins återkomst, gammelbolsjevikernas kamp mot Lenins ”aprilteser”, den kritik bolsjevikernas ”högeropposition” framfört under julidagarna, Zinovjevs och Kamenevs ”Brev om det nuvarande läget” och att de öppet tagit ställning mot upproret, den kamp som de och deras allierade därefter fört mot Lenin och Trotskij för en koalitionsregering med socialistrevolutionärer och mensjevik, som ifrågasatt upproret. Men bolsjevikpartiet hade visat sig ”osedvanligt härdad, med stor framsynthet och exempellös revolutionär styrka”. Ändå hade det, i det avgörande ögonblicket, bildats en grupp av erfarna gamla bolsjevik, som ihärdigt bekämpat upproret och under avgörande månader försvarat en försoningspolitik. Dessa ledare hade stött sig på Lenins formel om ”proletariatets och böndernas demokratiska diktatur” och ställt termen ”demokratisk” mot termen ”socialistisk”. De hade kämpat för att konsolidera den ”demokratiska” revolutionen, som vänt partiet bort från uppgiften att förbereda den proletära revolutionen. Trotskij skrev:

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ *Ibidem.*

Den första ståndpunkten intogs inte bara av mensjeviker och socialistrevolutionärerna utan också av vissa av de bolsjevikiska ledarna. Likväl skilde sig de senare från mensjeviker och socialistrevolutionärer (SR-arna) genom att de ansträngde sig att driva den demokratiska revolutionen så långt åt vänster som möjligt. Men i grund och botten var deras metod densamma: att ”utöva påtryckningar” på den ledande bourgeoisien utan att gå utöver den borgerligt demokratiska regimens ramar. Om denna linje hade segrat, skulle revolutionens utveckling ha gått över huvudet på vårt parti, och när det kom till kritan så skulle arbetar- och bondemassornas uppror ha ägt rum utan att vårt parti hade lett det. Med andra ord skulle vi ha fått juli-dagarna i mångdubbel skala, d.v.s. en katastrof.¹¹

Meningsskiljaktigheter av denna omfattning var ingen slump, ansåg Trotskij. De uttryckte på det mest spektakulära sätt en inre kris som, vilket historien visar, partiet alltid upplevt vid avgörande vändpunkter, då en brytning med vanor och traditionella metoder krävdes. I synnerhet var krisen omöjlig att undvika när man stod inför den tvära vändning som handlade om att övergå till direkta förberedelser av kamp om makten. Han formulerade det på följande vis:

Allt vad partiet har av obeslutsamhet, skepsis, försonlighet, kapitulationism – kort sagt av mensjevism – kommer till ytan och opponerar sig mot upproret, söker teoretiska formuleringar för sitt motstånd och finner dem helt färdiga hos gårdagens opportunistiska motståndare.¹²

Denna allmänna lag för ett revolutionärt partis utveckling, som klart illustrerades av det ryska exemplet – där den försonliga strömningen besegrats – och det tyska – där en obeslutsam fraktion fått hela partiet att vackla – måste enligt honom analyseras mycket noga, därför att en revolution i väst utan tvivel skulle stöta på ”ett mycket mer seriöst motstånd, mycket mer ihärdigt och genomtänkt, från de härskande klasserna”. Trotskij satte tummen på det främsta inre hindret:

Varje parti, även det mest revolutionära, skapar oundvikligen sin egen organisatoriska konservatism; om inte skulle det sakna den nödvändiga stabiliteten. Detta är helt och hållet en gradfråga. I ett revolutionärt parti måste den nödvändiga dosen av konservatism förenas med fullständig avsaknad av slentrian, smidighet i inriktningen och handlingskraftig djärvhets. Det är vid historiens vändpunkter som dessa kvaliteter bäst bekräftas. Som vi sett ovan sade Lenin att även de mest revolutionära partier ofta fortsätter att följa sin tidigare kurs trots att det skett en plötslig förändring av läget och därigenom av uppgifterna, och att de på detta sätt blir, eller riskerar att bli, en broms för den revolutionära utvecklingen. Partiets konservatism, liksom dess revolutionära initiativkraft, finner sitt mest koncentrerade uttryck i de ledande organen. Men det återstår ännu för de europeiska kommunistpartierna att klara av sin häftigaste ”vändpunkt”: den då de övergår från förberedelsearbetet till att erövra makten. Det är denna vändpunkt som kräver mest av partiets förmåga, är mest ansvarsfull och farligast, och den går inte att skjuta upp. Att låta ögonblicket glida sig ur händerna är det största nederlag som kan drabba partiet.¹³

Efter att i grova drag ha skisserat de ledartyper som var benägna att dra partiet bakåt – ”den småskurne” som bara såg svårigheter och ”den ytlige agitatorn”, som upptäckte dem först i sista ögonblicket – kommenterade han besluten vid Internationalens femte kongress:

På senare tid har man ofta talat och skrivit om behovet att bolsjevisera den Kommunistiska internationalen. Det är en brännande och oundgänglig uppgift som blivit än mer nödvändig efter de fruktansvärda lärdomar vi fick förra året i Bulgarien och Tyskland. Bolsjevismen är inte en doktrin (d.v.s. den är inte endast en doktrin) utan ett system av revolutionär skolning inför det proletära upproret. Vad innebär det att bolsjevisera de kommunistiska partierna? Det är att skola

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

dem, att ur deras mitt välja ut de ledande kadrerna, så att de inte sviktar i det ögonblick då revolutionens timma slår.¹⁴

Det var närmast i förbigående som han, efter att ha talat om den avgörande roll Lenin spelat för partiets beslut att inleda Oktoberupproret, nämnde den oenighet som uppstått mellan Lenin och honom under förberedelserna. Han sammanfattade Lenins hållning:

Inför den tvekan som partiets ledning visade, ansåg han agitation som formellt band samman upproret med den andra sovjetkongressen vara en otillåtlig försening, en eftergift åt obeslutsamheten och åt de obeslutsamma, en tidsspillan och ett verkligt brott... Men samtidigt är det uppenbart att vi hade ovärderliga fördelar av att förbereda upproret under sken av förberedelser inför den andra sovjetkongressen och med inriktning på att försvara den.¹⁵

Vi vet att det var så det gick till. Han nöjer sig nu med att antyda att Lenin, som befann sig långt från Petrograd, inte hade förstått läget i huvudstaden, där de väpnade styrkorna nu bara lydde sovjeten, efter ”den fredliga resningen” i mitten av oktober. Det var också skälet till att Lenin vid ett tillfälle föreslagit att upproret skulle starta i Moskva – en lösning som hade kunnat sätta framgången på spel. Trotskij förklarade:

Naturligtvis kunde segern ha varit möjlig också med Lenins plan, men den vändning händelserna tog visade sig vara mycket mer ekonomisk, mycket mer fördelaktig och ledde till en fullständigare seger.¹⁶

Han insåg uppenbarligen inte den storm som hans återhållsamma anmärkningar om förhållandet mellan oktober och ”den sovjetiska lagligheten” skulle leda till.

* * *

Vilken betydelse fick då ”Lärdomarna”? Vilken räckvidd hade de? Några omnämmanden av Kamenev och Rykov, två av Nogin, som hade avlidit under mellantiden, ett av Rykov utan att hans namn nämndes – det var de magra argumenten från dem som såg ”Lärdomarna” som ”en direkt utmaning”¹⁷ mot två av triumvirerna. Enligt Deutscher kunde inte Trotskij ”försona sig med att brännmärkas som en halvmensjevnik med ’småborgerliga avvikelser från leninismen’. Då de centrala och aktuella politiska frågorna var blockerade, fick han gå till historien för att försvara sig”.¹⁸ E H Carr ser publiceringen av *Oktoberns lärdomar* som bevis på att Trotskij inte förstått att det handlade om något mer än strid om idéer.¹⁹ R V Daniels talar om ”ett strategiskt misstag”.²⁰ Dessa tolkningar vilar mer eller mindre på en psykologisk förklaring: En självupptagen Trotskij, som är förälskad i sin egen spegelbild och som med ett så enfaldigt vapen som en ”utmaning” eftersträvar personlig hämnd. Kan det vara mig tillåtet att säga att det knappast låter sannolikt.

Det är sant att Trotskij, sedan han vägrat ta öppen strid när han förfogade över det vapen testamentet utgjorde och partiet hade rätt att få veta sanningen, nu valde att starta en offensiv utan täckning bakåt. Men vad som gjorts var gjort och misstaget begånget. Han var bunden till kongressbesluten, tvungen att tuga i frågor som den ekonomiska politiken och den inre demokratin och beslutade sig nu för att inte böja sig. Med *Oktoberns lärdomar*, ett förord till en utgåva planerad sedan lång tid, och i själva verket en upprepning av idéer han redan uttryckt i tal och artiklar strax innan, hade han bara framfört det han ansåg att han borde och

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Deutscher, *Den avväpnade profeten*, s. 113.

¹⁸ *Ibidem*, s. 111.

¹⁹ E H Carr, *Socialism in One Country*, III, s. 33-34.

²⁰ R V Daniels, *a.a.* s. 243.

kunde skriva. Det skedde med föreningen att han inte länge till skulle få njuta av friheten att skriva, ens om historiska frågor. Att inte göra det hade varit lika med kapitulation.

Sommaren 1924 handlade det för honom inte om att kämpa för att ta makten i partiet, vilket för tillfället var uteslutet, utan om att utbilda och härda kommunistpartierna inför världsrevolutionen och att skola ungdomen. *Oktobers lärdomar* förtjänar varken överdrivna lovord eller de smädelser som den överöstes av med hänvisning till dess påstådda brister. Trotskij hade velat belysa och framhäva vad han skrivit om 1917, som redan i sig var betydelsefullt. Hans enda ”misstag” var, uppenbarligen, som framgår av det opublicerade svaret på kritiken, att gravt ha underskattat de våldsamma reaktionerna, med andra ord att han än en gång underskattat sina motståndares beslutsamhet, vilket är något helt annat än vad de ovan citerade kritikerna hävdar.

Ingen av dessa kritiker har, märkligt nog för övrigt, bemödat sig om att diskutera en åsikt som han framfört vid flera tillfällen. När Trotskij i november 1927 erinrade sig de diskussioner han fört med kamrater, som 1924 ansett att det varit ”ett taktiskt misstag” att publicera *Oktobers lärdomar* och att det gett majoriteten i politbyrån en förevändning att starta ”en litterär debatt”, svarade han: ”För min del hävdade jag att ’den litterära debatten’ skulle ha startats hur som helst, under den ena eller andra förevändningen... Denna litterära debatt riktade sig för övrigt inte alls mot *Oktobers lärdomar*. Vilken som helst av mina böcker eller anföranden hade kunnat utnyttjas för att begrava partiet i en lavin – en kampanj mot ’trotskismen’”.²¹ I ett brev den 2 januari 1928 skriver den unge Viktor Borisovitj Jeltsin om ett samtal 1926 mellan Zinovjev och Trotskij:

På en fråga från Lev Davidovitj om huruvida debatten mot ”trotskismen” skulle ha ägt rum även om inte *Oktobers lärdomar* utgetts, svarade Zinovjev: ”Det hade den helt säkert gjorts, för en plan för att starta den debatten hade antagits redan tidigare och väntade nu bara på ett svepskäl”.²²

Efter *Oktobers lärdomar* inleddes vad som utan ironi kallats ”den litterära debatten”. Det var en ensidig kampanj som inte innehöll något av debatt och en kampanj mot historien som inte hade något ”litterärt” över sig. Det var det uttryck som användes om en kampanj, som inte var öppen för partiet – inga ”debatter” organiserades – och där ledarna för partiet inte personligen deltog, i varje fall i teorin.

I sitt tidigare citerade brev till Rosmer den 24 november tillade Boris Souvarine, efter att ha erinrat om att Trotskij inte gjort något annat än att upprepa, systematisera och understödja de argument han tidigare framfört:

Det som tidigare kunnat passera i små mängder skrämde ledarna när det nu sammanställdes metodiskt och så övertygande leddes i bevis. ”Introduktionen” sågs som en ny fientlig handling från oppositionen, trots att det bara var ett senkommet eko från den tidigare diskussionen ... I raseri bestämde treenigheten att göra sig kvitt den uppstudsige som inte ville be om förlåtelse och som var djärv nog att inte bara påminna om sina egna misstag utan också andras. Och de stora orglarna satte igång.²³

Den 12 och 14 oktober 1924 publicerade *Pravda* annonser där man tillkännagav utgivningen av Trotskijs arbeten om 1917, inklusive förordet. Den första officiella reaktionen tycks ha kommit från Kamenev. Inför partikommittén i Moskva avslöjade han att han tillhörde dem som vid centralkommitténs plenarsammanträde – mellan den 25 och 28 oktober – inte velat ta upp vad han kallade Trotskijs ”utfall”. Han slog fast att man skulle replikera skriftligt på

²¹ Trotskij, notering, november 1927, *Trotskijarkiven*, T 3122.

²² B V Jeltsin till Trotskij, 2 januari 1928, T 3122.

²³ Souvarine till Rosmer, 24 november 1924, *Souvarinearkiven*.

denna ”förfalskning” av partiets agerande under oktober, men att man inte tänkte tillåta Trotskij att provocera fram en ny diskussion inom partiet.

Hade boken redan publicerats? Officiellt hade det skett den 6 november med en upplaga på 5 000, som snabbt sålts slut. Souvarine skriver att man inte kunde köpa den före ... den 22 november. Den 2 november gjorde *Pravda* en sammanfattning av ”detta verk på modet”. Artikeln var inte undertecknad, men Bucharins penna fanns sannolikt bakom, och hade rubriken ”Hur man inte får skriva Oktobers historia”. Trotskij anklagades för att försöka provocera fram en ny debatt: *Pravda* hävdade att hans förord innehöll en regelrätt attack mot partiets och Internationalens linje, ett politiskt program som gick emot kongressens motioner i syfte att undergräva ledningens prestige och auktoritet.

Om, som kamrat Trotskij felaktigt hävdar, inget förnuftigt någonsin åstadkommits annat än mot centralkommittén kan då inte en liknande situation uppstå också i dag? Var hitta garantier för att den ledning som väljs är den rätta? Är den det för närvarande? Är inte Oktober 1917 enda sättet att verifiera det? Kan man hysa förtroende för dem som då döms ut? Är det inte på grund av dessa personer som Internationalen lidit nederlag?

Det är till sådana frågor som kamrat Trotskij sakta men säkert för läsaren sedan hans frontalangrepp i fjol misslyckats.²⁴

Egentligen kritiserade artikeln Trotskij för att inte nämna meningsskiljaktigheterna före 1917 – d.v.s. hans egna motsättningar med Lenin – för att ha vanställt Lenins hållning 1917 genom att samtidigt överdriva sitt eget samförstånd med honom och de meningsskiljaktigheter han hade med de andra. Trotskij anklagades för att ha gjort en historieskrivning som inte var något annat än en ”karikatyr av marxismen”:

Bara Trotskij själv träder fram tydligt. Lenin syns i bakgrunden och man urskiljer en anonym och trögtänkt centralkommitté. (Partiets) organisation i Petrograd, som var den som verkligen var den kollektive organisatören av arbetarupproret, är fullständigt frånvarande.²⁵

Slutsatsen, som blivit klassisk, var emellertid hotfull:

Partiet kan snabbt och väl bedöma denna undermineringsprocess. Partiet vill ha arbete, inte nya diskussioner. Partiet kräver en verklig bolsjevikisk enighet.²⁶

Texten i *Pravda* var emellertid bara en aptitretare. Partiledningens allmänna linje angavs av Kamenev i det tidigare citerade anförandet, som först hölls inför partikommittén i Moskva och sedan upprepades den 19 och 25 inför en utvald publik för att slutligen publiceras i *Pravda* den 26 under rubriken ”Leninism eller trotskism”. Givetvis var det inte hans egen linje, men man kan utgå från att han utsetts att komma med denna första replik genom att han var redaktör för Lenins *Valda verk*, vilket gav honom en speciell intellektuell auktoritet i frågor som rörde denne.

”De tres” språkrör förklarade först nödvändigheten med en offentlig varning för *Oktobers lärdomar*:

Denna artikel publiceras under partiets beskydd av en medlem av dess politbyrå; det är uppenbart att den kan uppfattas som en studievägledning för vår ungdom och Internationalen... Vi kan inte längre undvika (frågan) sedan Trotskij själv berört vår ideologi och Lenins roll under Oktoberrevolutionen.²⁷

Därefter övergick han till partiets historia före 1917 för att bevisa sin tes:

²⁴ *Pravda* 2 november 1924.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*

²⁷ Kamenev, ”Leninism eller trotskism”, *Pravda*, 26 november 1924. [På MIA: [Leninism or Trotskyism?](#)]

Under hela den långa period då partiet förberedde sig på den avgörande klasstriden och smidde fram leninismen, den doktrin som vägledde den proletära revolutionen och det parti som ledde revolutionen, utgjorde trotskismen bara en aspekt, ett kamouflage för mensjevism och ända till sitt slutgiltiga nederlag 1917 spelade Trotskij rollen som mensjevismens agent inom arbetarklassen.²⁸

Kamenev gjorde därefter en genomgång av varje betydelsefull episod sedan 1903, hela tiden med citat av Lenins värderingar och bedömningar av Trotskij och betecknade i förbigående teorin om den permanenta revolutionen enbart som ”en revolutionär fras... avskild från den verkliga klasskampen”. Avslutningsvis sade han:

Ingen enda leninist värd namnet skulle godta tanken, att kamrat Lenins decennielånga systematiska avslöjande av kamrat Trotskijs ståndpunkter bottnade i några individuella motiv. I sin systematiska, passionerade kamp mot trotskismen lät sig kamrat Lenin ledas av att han i trotskismen såg en bestämd strömning, som var fientligt inställd till det bolsjevikiska partiets ideologi och organisation, en strömning som i praktiken tjänade mensjevismen.²⁹

Beträffande Trotskijs anslutning till bolsjevikpartiet skrev Kamenev:

Jag hävdar att Trotskij uppfattade sin väg till Lenin på ett helt bakvänt sätt, nämligen att han inte ansåg att bolsjevismen visat sig ha mer rätt än trotskismen. Trotskij anslöt sig till partiet i övertygelsen om att han inte behövde lära av bolsjevismen, utan att han måste bringa trotskismen till partiet.³⁰

Han underströk att Trotskij betonat vikten av att ”återupprusta” bolsjevikpartiet våren 1917, försäkrade att Trotskij förblivit övertygad om att det var Lenin som anslutit sig till honom – och att det var innebörden i att han bara var villig att erkänna misstag i organisationsfrågan. Han anklagade honom särskilt för att ha dolt ”att han underskattat böndernas roll” i teorin om den permanenta revolutionen:

Trotskij ville revanschera sig för de tolv år som Lenin hade påvisat uselheten i hans politik, och bevisa att revolutionen bekräftat hans teori. Han ville att bolsjevismen skulle införliva denna falska trotskistiska teori med bolsjevismen och därigenom förvrida huvudena på partiets framtida ledare... – detta är syftet med Trotskijs senaste skrift... Vi kan inte tillåta det.³¹

Beträffande Lenins hållning 1917, erkände Kamenev – utan att egentligen förklara – vad han kallade sitt ”misstag”, men hävdade att Trotskijs attacker mot Zinovjev och honom själv i själva verket riktade sig mot Lenin.

I sista kapitlet, ”Trotskij i partiet”, tog Kamenev upp vad han kallade ”de två strömningarna” i dennes agerande:

När vi såg honom strikt följa partiets direktiv och dra nytta av partiets kollektiva erfarenhet med stöd av dess massorganisation, åstadkom han stora saker. Men då han gått med i partiet som individualist, övertygad om att ha rätt mot partiet, följde han också en annan ström som visade att han inte var någon bolsjevik.³²

Han fortsatte med att räkna upp ”Trotskijs fyra försök att korrigera partiet”. I Brest-Litovsk hade hans inställning styrts av ”underskattningen av bönderna, draperat i revolutionära fraser”. I fackföreningsdebatten hade han velat ”dra åt krigskommunismens skruvar” och än en gång hade han visat sin underskattning av böndernas roll och sin dragning till ”metoder som byggde på spänningar och påtryckningar”. I frågan om planen hade han visat sin överdrivna benägenhet för att lösa ekonomiska frågor med administrativa och auktoritära

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Ibidem.*

³⁰ *Ibidem.*

³¹ *Ibidem.*

³² *Ibidem.*

metoder. I den senaste debatten hade han till tidigare ”misstag” lagt viljan att ”undergräva” och försvaga diktaturens kärna, partiet, och ”misskreditera dess kadrer”.

Efter en kort polemik mot de argument Trotskij dragit upp mot Lenin i frågan om ”sovjjetregimens laglighet”,* visade Kamenev prov på ett visst sinne för humor:

Varom talar alla dessa *Oktobers lärdomar*? Därom att Lenin på våren 1917 tvingades ändra kurs och skaffa vapen ur Trotskijs arsenal och att han i oktober utan framgång försökte leda ett uppror som bara kamrat Trotskij kunde leda till seger.³³

Under hela anförandet ansträngde Kamenev sig för att ta hänsyn till Trotskijs prestige, som ännu var mycket stor, i partiet och i landet. Han skrev att Trotskij efter att ha gått med i partiet ”klarat provet med glans” och att han ”med full kraft och total uppriktighet tjänat partiet och därigenom tillfogat några ärofyllda sidor till sin egen biografi och partiets historia”. Han dementerade också rykten, som var i svang i Moskva, att *Oktobers lärdomar* skulle förbjudas och till och med att Trotskij skulle uteslutas ur partiet.

Men samtidigt påminde han om att partiet hade monopol på den politiska organiseringen i landet och att småborgerliga grupper bland intellektuella skulle försöka blanda sig i. Och han tillade följande rader som på sikt bara kunde leda till repression – mot Trotskij och många med honom – oavsett om han var medveten om det eller inte.

Jag grämer mig över att behöva säga det, men det är något som hela partiet anser och det måste sägas: Trotskij har blivit den ledande företrädaren för småbourgeoisien inom vårt parti. Hela hans förflutna och allt han sagt och gjort på sistone bevisar det. Han har blivit symbolen för alla som i detta land opponerar sig mot partiet. Oavsett om han vill det eller inte – och sannolikt vill han det inte – inger han hopp för alla som vill frigöra sig från kommunistpartiets ”tuktan”. Det är den trista, men oundvikliga, slutsats som måste dras av alla som granskar frågan utifrån en klassmässig utgångspunkt.³⁴

Tonen hade angetts... Det uttalande Moskvakommittén den 21 november 1924 antog om Kamenevs rapport fick stå som modell för hundratals andra som skulle upprepas och ges stort utrymme i pressen. Trotskijs text fördömdes där som ”en grovt missvisande bild av bolsjevismens historia och Oktoberrevolutionen”. Den betecknades som en fortsättning av diskussionerna vintern 1923-24 och som ”ett försök att ersätta leninismen med trotskism”, medan ”trotskismen bara varit en variant av mensjevismen”. Moskvakommittén såg publiceringen som att ”kamrat Trotskij brutit mot sina åtaganden från trettonde kongressen och ägnade sig åt att underminera partiets enhet” genom att framprovocera en ny debatt.

Kamenevs inlägg kompletterades och tillspetsades av det anförande Stalin höll inför kommunisternas fraktion inom den fackliga landsorganisationen och båda publicerades i samma nummer av *Pravda*.³⁵

Partiets generalsekreterare slog fast att det inte bara handlade om *Oktobers lärdomar*, utan om Trotskijs ”senaste litterära verk”. Och han gick nu in för att, som han sade, krossa ”flera myter”. Hans inlägg om Oktoberupproret innebar en betydande upptrappning av historieförfalskningen:

Jag är inte ute efter att ifrågasätta betydelsen av den roll kamrat Trotskij spelade under upproret, men jag måste säga att han inte hade och inte kunde ha någon särskild roll. Som ordförande för

* Trotskij hade ju föreslagit att makten skulle tas i sovjeternas namn, något som Lenin under en tid misstänkte vara ett försök att skyla över att han i själva verket var emot upproret. Historien gav honom fel och upproret genomfördes under sovjeternas fana.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Stalin, ”Trotskism eller leninism”, *Pravda*, 26 november 1924. [MIA: [Trotskyism or Leninism?](#)]

Petrogradsovjeten verkställde han bara beslut fattade av partiledningen, som ledde upproret steg för steg.³⁶

Han stödde sig på centralkommittédokument, som ännu inte getts ut, och citerade bl. a. ett protokoll från CK-mötet den 20 oktober 1917 och beslutet att bilda ”ett centralt organ med uppgift att praktiskt leda rörelsen”. Det bestod av Sverdlov, Stalin, Dzerzjinskij, Bubnov och Uritskij. Han betonade att detta organ – som ingen någonsin hört talas om och som aldrig hållit något möte, men sannolikt hade till uppdrag att sköta sambandet mellan centralkommittén och Petrogradsovjets militära revolutionskommitté – bildats utan Trotskij.

Han kritiserade honom bland annat för att ha ”brustit i fasthet och målmedvetenhet” och för att ha ”pratad smörja” under Brest-Litovskperioden och att det berövade honom rätten att rikta kritik mot Zinovjev och Kamenev för deras hållning strax före Oktober. Samtidigt som han förnekade att han skulle ”ifrågasätta den betydelsefulla roll han spelat under inbördeskriget” framhöll han inte desto mindre, att Röda arméns framgångar mot Koltjak och Denikin bara uppnåtts genom ”att verkställa planer som skilde sig från och gick emot Trotskijs”.³⁷

Slutligen gjorde Stalin sin egen sammanfattning av vad den tidigare ”trotskismen” bestått av: det var för det första teorin om ”den permanenta revolutionen”, d.v.s. ”en revolution som inte tog hänsyn till småbönderna som revolutionär kraft”. Han erinrade om att Trotskij i 1905 skrivit om ”leninismens antirevolutionära drag” och citerade ett stycke ur ett brev från Trotskij till mensjeviken Tjcheidze i februari 1913:

Leninismen är i dag helt uppbyggd på lögnar och förfalskningar och bär i sig det giftiga fröet till sitt eget sönderfall.³⁸

Det andra som enligt Stalin karakteriserade ”trotskismen” var dess misstro mot bolsjevikpartiet, dess strävan att krossa det till förmån för samexistens mellan revolutionärer och opportunisterna.

Det tredje karaktärsdraget var viljan att misskreditera bolsjevikledarna, först och främst Lenin, som Trotskij tidigare betecknat som ”en professionell exploatör av den ryska arbetarklassens efterblivenhet”.

Enligt Stalin var ”den nya trotskismen” försiktigare. Utan att öppet försvara den permanenta revolutionen hävdade Trotskij nu faktiskt att bolsjevikerna 1917, under Lenins ledning, anslutit sig till honom. Han ställde partiet före 1917 – ”förhistorien” – mot det efter 1917 – ”det historiska partiet”. Han ställde gamla bolsjevikkadre mot partiets unga generation. Slutligen försökte han minimera Lenins roll genom att apropå debatten om ”sovjetisk legalitet” framställa honom som ”en blanquistisk dvärg”, som under oktober rått partiet ”att ta makten på egen hand, oberoende av sovjeten och utan att hålla den informerad”. Avslutningen var krigisk:

Det talas om repressalier mot oppositionen och faran för splittring. Det är struntprat, kamrater. Vårt parti är starkt och mäktigt. Det tänker inte tillåta någon splittring. Vad beträffar repressalier är jag bestämd motståndare till det. Det är inte repressalier vi behöver nu, utan en allmän ideologisk kamp mot trotskismen.

Vi ville inte ha denna litterära debatt. Det är trotskismen som tvingat på oss den genom sin antileninistiska framstöt. Och då, kamrater, är vi redo!³⁹

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ *Ibidem.*

Zinovjev stämde inte in i kören förrän den 30 november 1924 under rubriken ”Bolsjevism eller trotskism”. Han var för övrigt mest upptagen av att försvara sig själv. Samtidigt som han erkände sitt ”fel” förnekade han att han utgjort någon ”högerflygel” inom partiet. I stället anklagade han nu Trotskij för ”högeravvikelse” och krävde ”garantier för att liknande attacker inte upprepades” och att man skulle fatta beslut som band upp Trotskij.⁴⁰

Anhängarna till ledningen fortsatte bombardemanget med artiklar och pamfletter. G I Safarov publicerade ”Trotskism eller leninism” i *Leningradskaja Pravda*. Kviring, partisekreterare i Ukraina, skrev ”Partiet vill inte ha några diskussioner” i *Kommunist* i Charkov. I ”Lärdomar om trotskismen” angrep Molotov Trotskijs skrifter om Lenin. I ”Till frågan om Oktobers lärdomar”, kritiserade Krupskaja honom för att ha underskattat bönderna, samtidigt som hon pläderade för storsinnet. S I Gusev, en av de få från striderna vid Kazan som tidigt blivit en oförsonlig motståndare, upprepade i *Pravda*, under rubriken ”Hur revolutionen beväpnade sig” – som han kopierat av Trotskij – alla de angrepp som förekommit under inbördeskriget, inklusive Pantelejevaffären. Alla dessa artiklar och tal samlades i en volym med titeln *Za leninizm* (För leninismen), som publicerades i januari 1925 med ett förord av Rykov, ordförande i folkkommissariernas råd.

Internationalen var inte sämre. Den 30 november gick finländaren O V Kuusinen också till attack i artikeln ”En förljugen framställning av den ’tyska Oktober’”. Han fäste uppmärksamheten på att de teser där Radek och Brandler i januari rättfärdigade reträtten under Oktober undertecknats av Trotskij.*

Kolarov angrep hans åsikter om Bulgarien. Béla Kun skrev artikeln ”Trotskism och revolutionär marxism” och talade apropå den ryska revolutionen om ”en eklektisk hjärnas kapphästar”. Brandler och Thalheimer fördömde ogenerat allt som Trotskij skrivit om Tyskland.

Det hårdaste slaget under denna kampanj tycks ändå ha varit när *Pravda* den 9 december 1924 publicerade Trotskijs brev till Tjcheidze i februari 1913 och till Olminskij i samma ämne den 6 december 1921. Det förra hade skrivits när bolsjevikerna utan betänkligheter i Petersburg lagt under sig den *Pravda*, som Trotskij gav ut i Wien. Det andades djup upprördhet och Lenin pepprades med beteckningar som var vanliga i grälen i emigrantkretsarna. Det senare var adresserat till chefen för partiets historiska institut och där Trotskij sade att han inte ville att brevet skulle publiceras i ett sammanhang, där det inte kunde förstås. De män som publicerade dessa dokument visste vad de gjorde. När Trotskij senare kommenterade publiceringen av brevet till Tjcheidze skrev han:

Utän begrepp om partiets förflutna läste massorna Trotskijs fientliga uttalande om Lenin. Och blev förbluffade.⁴¹

Kamenev, som presenterade dokumenten, skrev för sin del:

Måtte de som tvivlar och tvekar läsa kamrat Trotskijs brev en gång till! Vi är övertygade om att det slutgiltigt kommer att göra slut på deras tvekan och tvivel.⁴²

Kampanjens våldsamt gav upphov till en mängd rykten och i sitt brev till Rosmer tog Souvarine upp dem. Hans resonemang gick ut på att kampanjen bara kunde ha som mål att utesluta Trotskij ur partiet, ty dennes ”popularitet och utstrålning” utgjorde en fara. Enligt den

⁴⁰ Zinovjev, ”Bolsjevism eller trotskism”, *Pravda*, 30 november 1924. [MIA: [Bolshevism or Trotskyism](#)]

* I ett brev till Albert Treint den 13 september 1931 förklarade Trotskij, att han en halvtimme före mötet blivit uppringd och ombedd att underteckna teserna: Radek hade inte haft tid att läsa upp dem, men hade försäkrat honom att innehållet stämde överens med hans, Trotskijs, uppfattning i frågan.

⁴¹ *Ma Vie*, III, s. 250. [Svenska: *Mitt liv*]

⁴² *Pravda*, 9 december 1924.

franske kommunisten hade Zinovjev, som föredrog att förslaget kom ”underifrån”, talat öppet om en uteslutning inför partikommittén i Leningrad. Vid ett gemensamt möte med politbyrå och ledningen för centrala kontrollkommissionen hade frågan kommit upp, men Bucharin hade talat emot och Krupskaja hotat med att lämna partiet om Trotskij uteslöts. Det hindrade dock inte repressionen från att starta: redaktören för Gosizdat (statliga förlaget), som gett ut *Oktobers lärdomar* fick lämna sin post. Voronskij uppmanades att avgå från ledningen för *Krasnaja Nov*. Souvarine noterade: ”Manfall lite överallt bland trotskister eller påstådda sådana”.⁴³

Den 8 december 1924 grep Souvarine åter till pennan från Moskva för att skildra kampanjen för att misskreditera och skända Trotskij. Den hade, skrev han, uppnått ”en frenesi, en fräckhet och ett hat som var omöjligt att föreställa sig”:

Landet översvämmas bokstavligen av antitrotskistisk ”litteratur” (*sic*). Samma texter trycks om och om igen i alla sorters tidningar... osv. Alla förlag tävlar i underdånighet. En hel serie volymer och småskrifter som speciellt ägnas anti-trotskismen kommer att ges ut: ett tiotal håller redan på att tryckas. En allmän tävlan råder mellan ”lismare” och ”karriärister”; varenda dag bjuder på nya nesligheter.⁴⁴

Han skildrade ett parti där ingen vågade rösta mot ledningen av rädsla för uteslutning eller att förflyttas till Sibirien eller Turkestan. Han talade om att oppositionen var i ”vild upplösning” och nämnde sådana som gjort avbön som N I Lentsner, en ung ”röd professor”, som just hållit på med utgåvan av tredje delen av Trotskijs *Verk*. Souvarine hävdade att Trotskijs och oppositionens tystnad gjorde att sympatierna för Trotskij upplöstes i okunnighet och rädsla, men också att ingen begrep vad som stod på spel i kampanjen.

* * *

Trotskij hade inte besvarat denna ström av kritik och angrepp, av citat som tagits ur sitt sammanhang och äreröriga tolkningar.

I slutet av november 1924 skrev han ändå ett svar till Kamenev med titeln ”Syftet med denna förklaring: våra meningsskiljaktigheter”, ett exemplar återfinns i arkivet vid Harvard. Det rörde sig om ett memorandum på 41 sidor, som aldrig getts ut i Ryssland och bara helt nyligen blivit känt i väst.⁴⁵ Texten, daterad den 30 november 1924, var uppenbarligen avsedd för publicering. Men redan i början varskodde den:

Om jag ansåg att mina förklaringar skulle kunna gjuta olja på diskussionens eld, eller om de kamrater som ansvarar för tryckningen av denna essä sade det direkt till mig, skulle jag inte publicera den. Hur outhärdligt det än skulle vara för mig att anklagas för att likvidera leninismen.⁴⁶

Det är ett svar som inte bara tar upp vad han velat uttrycka i *Oktobers lärdomar*, utan också, säger han, hur den uppfattats. Han fingranskar attackerna mot sitt försonliga förflutna som han erkänner, men betonar samtidigt att det var som bolsjevik, fullständigt övertygad om att Lenin haft rätt mot honom, som han gick med i bolsjevikpartiet. Han försvarar vad han håller för att vara ”den centrala idén i leninismen”, d.v.s. ”karaktären av, naturen hos och betydelsen av kommunistpartiet”, försäkrar att han varken kritiserat Lenin eller formeln ”proletariatets och böndernas demokratiska diktatur” utan enbart det icke-leninistiska sätt vissa uppfattat den på, förnekar att han slungat ut anklagelsen för ”blanquism” mot Lenin, betonar åter det oundvikliga i att kriser uppstod i den revolutionära ledningen strax före maktövertagandet och

⁴³ Souvarine till Rosmer, 24 november 1924, *Souvarinearkiven*.

⁴⁴ Souvarine till Rosmer, 8 december 1924, *Souvarinearkiven*.

⁴⁵ Trotskij, ”Våra meningsskiljaktigheter”, *Trotskijarkiven*, T 2969, 13 sidor fattas av de 54 som omtalats. [sv. övers.: [Våra meningsskiljaktigheter](#)]

⁴⁶ *Ibidem*.

erinrar slutligen om sin syn på den industriella utvecklingen, nödvändigheten av att öka takten i den och förnekar att han gjort sig skyldig till någon som helst ”underskattning av bönderna”.

Denna text, som är återhållsam i tonen, helt uppriktig och ibland uttrycker en smärtsam förvåning över hur hans arbete tolkats, har inte publicerats. Allt pekar på att han själv fattat det beslutet.

Återigen ledde de personliga spänningarna och de politiska attackerna till att han insjuknade. I slutet av november återkom samma mystiska feber. Den här gången gjorde han sig ingen brådska med att lämna Moskva, utan inväntade avslutningen på centralkommitténs möte, i fall man där skulle ha några frågor till honom. Det var inför detta möte, som han den 15 januari riktade ett brev till centralkommittén, ett brev som ibland kallats hans ”avskedsansökan”, med ett bokslut över debatten om *Oktobers lärdomar*. Han förklarade där först den tystnad han iakttagit sedan början av kampanjen mot honom:

Jag ansåg, och jag anser fortfarande, att jag i diskussionen skulle ha kunnat anföra ett tillräckligt antal principiella och faktamässiga invändningar mot anklagelserna om att jag strävar efter att ”revidera leninismen” eller ”förringa Lenins roll”. Jag har avhållit mig från att uttala mig i dessa frågor inte bara av hälsoskäl utan också därför att varje inlägg från min sida, oavsett innehåll, karaktär och ton, under rådande villkor för debatten, bara skulle ha skärpt polemiken, omvandlat den till en strid, givit den en hätskare karaktär.

I nuvarande läge, när jag granskar utvecklingen av diskussionen, och även om många falska anklagelser och åtskilliga absurditeter slungats ut mot mig, anser jag att jag gjorde rätt i att tåga i partiets allmänna intresse.⁴⁷

Han räknade därefter upp, och tillbakavisade kortfattat, de anklagelser han inte kunde gå med på. I *Oktobers lärdomar* hade han klargjort att bolsjevismen skapats bland annat under kampen mot de försonliga, som han tillhört:

Under de senaste åtta åren har det aldrig fallit mig in att betrakta en fråga utifrån ”trotskismens”, som jag för övrigt anser politiskt likviderad, synvinkel... Det var därför fullständigt oväntat för mig när detta ord dök upp under diskussionerna om min bok *1917*.⁴⁸

Han förnekade kategoriskt att ”teorin om den permanenta revolutionen, som helt och hållet tillhör det förgångna” fått honom ”att på något som helst sätt bortse från bönderna under den sovjetiska revolutionen”. Han avvisade likaså anklagelsen för ”pessimism” om att bygga socialismen inför ”revolutionens långsamma framsteg i väst”. Han betonade att han inte ifrågasatt ett enda beslut från tolfte kongressen och att han inte var den som den senaste perioden ändrat sig beträffande frågor som avgjorts av trettonde kongressen..

Han erinrade om att *Oktobers lärdomar* upprepade idéer som han framfört i otaliga artiklar – bl. a. i *Pravda* – och tal och som ingen haft något att invända mot. Han ansåg det också nödvändigt att poängtera att varken politbyrån eller centralkommittén förut tolkat något av hans tidigare arbeten som en attack på leninismen:

Jag tänker särskilt på min bok *1905*, som gavs ut i flera upplagor medan Lenin levde och som varmt rekommenderats av den kommunistiska pressen och översatts till flera språk inom Kommunistiska internationalen. Det verket är nu det viktigaste bevismaterialet för att styrka anklagelsen för attack mot leninismen.⁴⁹

Brevet avslutades med en ny – och mycket kortfattad – deklARATION om att han underkastade sig disciplinen:

⁴⁷ *Pravda*, 20 januari 1925 (”Brev till centralkommitténs plenarmöte”) [MIA: [Brev till centralkommitténs plenarmöte](#)]

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

Vad beträffar den förebråelse, som riktats mot mig vid flera tillfällen under diskussionen för att vilja inta ”en särställning” inom partiet, att inte underkasta mig disciplinen, att vägra fullgöra de uppgifter centralkommittén anförtrott mig, osv. förklarar jag kategoriskt att... jag är redo att fullgöra varje uppdrag som centralkommittén tilldelar mig, på vilken post det vara må, även utan post, under varje form av partikontroll.

Det behöver inte sägas att vår saks intressen efter den senaste diskussionen kräver att jag snarast befrias från mina uppdrag som ordförande för det revolutionära militärrådet.⁵⁰

Efter att ha lyssnat till en rapport om kommittéernas och organisationernas ställningstaganden avvisade centralkommittén Kamenevs och Zinovjevs förslag om att Trotskij skulle uteslutas ur politbyrån. En motion av Stalin antogs där man godkände hans avgång från krigskommissariatet och med en mycket kritisk sammanfattning, som Rakovskij och Pjatakov röstade emot.

Resolutionen om ”Trotskij's agerande” framställde det som att denne ständigt ”och oupphörligt agerat mot bolsjevismen”, vilket hade uppskattats av imperialismen som ett tecken på att regimen var på väg att falla sönder, och som i det egna landet sågs som ett centrum för alla regimfientliga, som anslutit sig till honom:

Den moderna trotskismen är i grund och botten inget annat än en förfälskning av kommunismen i likhet med olika ”europeiska” varianter av pseudo-marxism, d.v.s. ytterst i den ”europeiska” socialdemokratins anda.⁵¹

Resolutionen påminde om de fyra diskussioner partiet fått utkämpa mot Trotskij om Brest-Litovsk, fackföreningarna, om partiapparaten och planen och slutligen om bolsjevismens principer.

Partiledningen framställde nu alla anklagelser mot Trotskij och hans påstådda ”förvrängning” av historien som ett försök att skapa en politisk plattform för en anti-leninistisk ”höger”. Resolutionen fortsatte:

Efter att ha tagit del av det brev, daterat den 15 januari 1925, som Trotskij riktat till centralkommittén, konstaterar centralkommitténs och centrala kontrollkommissionens plenum att han förklarat sig redo att, under partiets kontroll, fullgöra varje uppdrag han anförtros. Men de konstaterar också att Trotskij i denna deklaration inte på något vis medger sina misstag och att han i själva verket framhårdar i att försvara sin anti-bolsjevikiska plattform och inskränker sig till en formell deklaration om ”lojalitet”.⁵²

Plenarmötet gav så Trotskij ”en kategorisk varning och påminde honom om att medlemskap i bolsjevikpartiet fordrade en verklig och inte enbart verbal underkastelse inför partidisciplinen och fullständigt avståndstagande från all kamp mot leninismen”. Man accepterade att han avgick från krigskommissariatet, överlämnade frågan om hans nya uppdrag till kongressen, hotade att utesluta honom ur centralkommittén ”vid nya överträdelser”. Den ”litterära” debatten hade officiellt avslutats. Men inom och utanför partiet skulle man fortsätta att granska trotskismens antibolsjevikiska natur, från 1903 ända till *Oktobers lärdomar*.

När den ”litterära diskussionen” avslutats hade beteckningen ”trotskism” fötts, den hade uppfunnits av Kamenev, Stalin och Zinovjev för att tjäna deras sak och de ställde den mot ”leninismen” på samma sätt som präster ställer Ont mot Gott.

Ingen av dem – och Stalin sannolikt inte mer än sina allierade eller kumpaner – visste att den tid skulle komma i detta land när miljoner män och kvinnor fick plikta med sina liv för kampen mot ”trotskismen”, för denna kamps oundvikliga konsekvens, ”att bygga socialismen

⁵⁰ *Pravda*, 20 januari 1925.

⁵¹ *VKP(B), Rezolutsijach*, s. 107-113.

⁵² *Ibidem*, s. 113.

i ett land”, och de fruktansvärda lidanden som åstadkoms av tvångskollektiviseringen och en industrialisering driven till ytterlighet.

Ty till och med de som vid vissa tillfällen skapar historia vet inte alltid vilken historia de skapar.

Lästips

Kentth-Åke Andersson: [Utvecklingen i Sovjet på 20-talet](#)

E H Carr: [Oktobers lärdomar](#) och [Debatten om "socialism i ett land"](#)

Isaac Deutscher: [Den avväpnade profeten](#) (särskilt kapitel 2 och 3)

Franzén & Mattson: [Vänsteroppositionen i Sovjet 1923-28](#) (ur *Fjärde internationalen* 4-92)

[Vänsteroppositionen i Sovjet 1923](#) (Ur *Fjärde internationalen* 4-89)

Tidsdokument:

[Lenins kamp mot stalinismen](#)

[”Den litterära debatten” 1924-25 i svensk kommunistpress](#) (artikelsamling. Där ingår bl a en version av Zinovjevs artikel ”Bolsjevism eller trotskism?”)

Trotskyj:

[Vardagslivets problem](#) (innehåller även 2 artiklar från 1933 och 1939)

[Den nya kursen](#) (1924)

[Förord till samlingen "Kommunistiska Internationalens fem första år"](#)

[Oktoberrevolutionens lärdomar](#)

[Våra meningsskiljaktigheter](#)

[Brev till centralkommitténs plenarmöte](#) (1925) – ang. diskussionen om *Oktobers lärdomar*

[Vart går Storbritannien](#)

[Till kapitalism eller socialism?](#)